

UYUSHMAGAN YOSHLARGA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISH MODELI VA UNING O'ZIGA XOS ILMIY-AMALIY ASOSLARI

Sh.Sh.Haydarov¹

1. Buxoro xalqaro universiteti yoshlar bilan ishlash va ma'naviyat-ma'rifat bo'limi boshlig'i psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mas'ul muallif: Haydarov

Shahriyor Shuxrat o'g'li, Buxoro xalqaro universiteti yoshlar bilan ishlash va ma'naviyat-ma'rifat bo'limi boshlig'i psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Accepted: 08 Avgust 2026

Published: 08 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Haydarov, S. S. UYUSHMAGAN YOSHLARGA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISH MODELI VA UNING O'ZIGA XOS ILMIY-AMALIY ASOSLARI / S. S. Haydarov // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 7, № 1. — B. 101–106.

Annotatsiya. Mazkur maqolada uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatishning ilmiy-amaliy asoslari, mazkur ijtimoiy guruh bilan ishlashda qo'llaniladigan diagnostik, maslahat, psixoprofilaktik, korreksion va ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqotda uyushmagan yoshlar shaxsida kuzatiladigan ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar, kommunikativ sustlik, kasbiy o'zini anglashdagi noaniqlik, emotsional beqarorlik, ijtimoiy faollikning pastligi hamda hayotiy maqsadlarning yetarlicha shakllanmaganligi psixologik xizmatning asosiy predmeti sifatida talqin etiladi. Maqolada psixologik xizmat ko'rsatish modeli diagnostik-baholash, profilaktik-ma'rifiy, maslahat-korreksion, ijtimoiy integratsion va monitoring-refleksiv bosqichlar asosida ishlab chiqildi. Shuningdek, uyushmagan yoshlar bilan ishlashda individual yondashuv, guruhviy trening, oilaviy maslahat, kasbiy yo'naltirish, ijtimoiy sheriklik va raqamli psixologik yordam imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslandi. Tadqiqot natijalari uyushmagan yoshlarni jamiyat hayotiga faol jalb etish, ularning ijtimoiy-psixologik moslashuvini kuchaytirish hamda shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini shakllantirishda tizimli psixologik xizmat muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: uyushmagan yoshlar, psixologik xizmat, ijtimoiy moslashuv, psixoprofilaktika, psixokorreksiya, kasbiy yo'naltirish, ijtimoiy integratsiya, yoshlar siyosati, psixologik model.

МОДЕЛЬ ОКАЗАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ НЕОРГАНИЗОВАННОЙ МОЛОДЕЖИ И ЕЁ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Аннотация. В статье рассматриваются научно-практические основы оказания психологической помощи неорганизованной молодежи, а также анализируются диагностические, консультативные, профилактические, коррекционные и социально-психологические механизмы работы с данной социальной группой. В исследовании трудности социальной адаптации, коммуникативная пассивность, неопределенность профессионального самоопределения, эмоциональная нестабильность, низкий уровень социальной активности и недостаточная сформированность жизненных целей рассматриваются как основные предметы психологического сопровождения неорганизованной молодежи. В статье разработана модель психологической службы, включающая диагностико-оценочный, профилактико-просветительский, консультативно-коррекционный, социально-интеграционный и мониторингово-рефлексивный этапы. Кроме того, научно обоснованы возможности индивидуального подхода, группового тренинга, семейного консультирования, профессиональной ориентации, социального партнерства и цифровой психологической помощи в работе с неорганизованной молодежью. Результаты исследования показывают, что системная психологическая служба имеет важное значение для активного вовлечения неорганизованной молодежи в общественную жизнь, усиления их социально-психологической адаптации и формирования траектории личностного развития.

Ключевые слова: неорганизованная молодежь, психологическая служба, социальная адаптация, психопрофилактика, психокоррекция, профессиональная ориентация, социальная интеграция, молодежная политика, психологическая модель.

MODEL OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR UNORGANIZED YOUTH AND ITS SPECIFIC SCIENTIFIC AND PRACTICAL FOUNDATIONS

Abstract. This article examines the scientific and practical foundations of providing psychological services to unorganized youth and analyzes diagnostic, counseling, preventive, corrective, and socio-psychological mechanisms used in working with this social group. The study interprets difficulties in social adaptation, weak communication activity, uncertainty in professional self-determination, emotional instability, low social engagement, and insufficient formation of life goals as the main objects of psychological support for unorganized youth. The article proposes a psychological service model based

on diagnostic-assessment, preventive-educational, counseling-correctional, social-integration, and monitoring-reflective stages. In addition, the possibilities of an individual approach, group training, family counseling, career guidance, social partnership, and digital psychological assistance in working with unorganized youth are scientifically substantiated. The findings indicate that a systematic psychological service is important for actively involving unorganized youth in social life, strengthening their socio-psychological adaptation, and forming a trajectory of personal development.

Keywords: unorganized youth, psychological service, social adaptation, psychoprevention, psychocorrection, career guidance, social integration, youth policy, psychological model.

Kirish. Bugungi globallashuv, axborot oqimining tezlashuvi, mehnat bozori talablarining o'zgarishi hamda yoshlar ijtimoiy hayotida raqobatning kuchayishi shaxsdan nafaqat bilim va kasbiy ko'nikmalarni, balki barqaror emotsional holat, ijtimoiy faollik, kommunikativ kompetentlik, mustaqil qaror qabul qilish va hayotiy maqsadlarni aniqlashtirish qobiliyatini ham talab etmoqda. Ayniqsa, ta'lim, mehnat, mahalla, nodavlat tashkilotlar yoki boshqa ijtimoiy institutlar faoliyatiga yetarli darajada jalb etilmagan yoshlar bilan ishlash masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday yoshlar jamiyatda mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalana olmasligi, o'z qobiliyatlarini namoyon etishda qiynalishi, hayotiy reja tuzishda sustlik ko'rsatishi, ijtimoiy munosabatlarga kirishishda ichki psixologik to'siqlarga duch kelishi mumkin.

Uyushmagan yoshlar tushunchasi keng ijtimoiy-psixologik mazmunga ega bo'lib, u faqatgina o'qimayotgan yoki ishlayotgan yoshlarni emas, balki ta'lim va mehnat tizimida bo'lsa-da, ijtimoiy faolligi past, maqsadlari noaniq, tashabbuskorligi sust, o'zini rivojlantirish imkoniyatlaridan foydalanmayotgan yoshlar qatlamini ham qamrab oladi. Shu sababli mazkur guruhga psixologik xizmat ko'rsatish oddiy maslahat berish bilan cheklanmaydi; aksincha, u diagnostika, ma'rifiy ishlar, psixoprofilaktika, individual maslahat, guruhiiy trening, oilaviy suhbat, kasbiy yo'naltirish, ijtimoiy faollashtirish va doimiy monitoringni o'z ichiga olgan kompleks tizim sifatida tashkil etilishi zarur.

O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonunida yoshlarni huquqiy va ijtimoiy jihatdan himoya qilish, ularning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash hamda yoshlar manfaatlarini ro'yobga chiqarishga ko'maklashish davlat siyosatining muhim yo'nalishlari sifatida belgilangan. Bundan tashqari, 2026-yilda tasdiqlangan "Yangi O'zbekiston yoshlari - 2030" strategiyasi yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning salohiyatini ro'yobga chiqarish va ijtimoiy faolligini oshirishga qaratilgan uzoq muddatli strategik hujjat sifatida ahamiyatlidir. Ushbu me'yoriy-huquqiy asoslar uyushmagan yoshlar bilan ishlashda psixologik xizmatni ijtimoiy siyosat, ta'lim, bandlik va mahalla tizimi bilan uzviy bog'lash zarurligini ko'rsatadi.

Xalqaro tajriba ham yoshlar ruhiy salomatligi va psixologik qo'llab-quvvatlash masalasining dolzarbligini tasdiqlaydi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, 10–19 yoshdagi o'smirlarning taxminan har yettinchisi ruhiy salomatlik bilan bog'liq muammolarni boshdan kechiradi, depressiya, xavotir va xulq-atvor buzilishlari esa yoshlar orasidagi yetakchi muammolardan sanaladi. WHO va UNICEF tomonidan 2024-yilda bolalar va yoshlar uchun ruhiy salomatlik xizmatlariga kirish imkoniyatlarini yaxshilash bo'yicha tavsiyalar e'lon qilinishi ham ushbu yo'nalishda kompleks, bosqichma-bosqich va hamkorlikka asoslangan xizmatlar zarurligini ko'rsatadi.

Mavzuning dolzarbligi. Uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatish mavzusining dolzarbligi bir necha muhim omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, yoshlar shaxsining ijtimoiylashuv jarayoni zamonaviy jamiyatda murakkab va ko'p omilli jarayonga aylangan bo'lib, oilaviy muhit, ta'lim sifati, mehnat bozori, tengdoshlar guruhi, internet makoni, ommaviy madaniyat va ijtimoiy tarmoqlar ta'siri bir vaqtning o'zida namoyon bo'lmoqda. Bunday sharoitda psixologik barqarorligi yetarli darajada shakllanmagan yoshlar o'z yo'lini aniqlashda, kasb tanlashda, ijtimoiy munosabatlarni boshqarishda va muammoli vaziyatlarda konstruktiv qaror qabul qilishda qiyinchiliklarga duch keladi.

Ikkinchidan, uyushmagan yoshlar orasida motivatsion pasayish, o'z imkoniyatlariga ishonchsizlik, ijtimoiy tortinchoqlik, vaqtni samarasiz tashkil etish, kasbiy rejaning yo'qligi, oilaviy ziddiyatlar, tengdoshlar ta'siriga berilish va internetga haddan ziyod bog'lanish kabi holatlar nisbatan ko'proq uchrashi mumkin. Bu holatlar o'z vaqtida aniqlanmasa, shaxsning ijtimoiy faolligi pasayadi, mustaqil hayotga tayyorgarlik sustlashadi, mehnatga munosabatda beqarorlik paydo bo'ladi hamda yoshning o'zini jamiyat uchun foydali subyekt sifatida his qilishi qiyinlashadi.

Uchinchidan, uyushmagan yoshlar bilan ishlash faqat ijtimoiy yordam yoki tashkiliy tadbirlar bilan cheklanganda kutilgan natija doim ham yuzaga chiqmaydi. Chunki mazkur guruhdagi yoshlarning muammolari ko'pincha tashqi sharoit bilan birga ichki psixologik holat, o'z-o'zini baholash, hayotiy qadriyatlar, kommunikativ ko'nikmalar, stressga chidamlilik, emotsional o'zini boshqarish va ijtimoiy ishonch bilan bevosita bog'liq bo'ladi. Shu bois psixologik xizmat mazkur jarayonning markaziy tarkibiy qismiga aylanishi zarur.

To'rtinchidan, O'zbekistonda yoshlar masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, "O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari va yoshlar manfaatlariga oid xalqaro hujjatlar bilan bog'liq holda ishlab chiqilgan. UNICEFning O'zbekistondagi o'smirlar salomatligi bo'yicha materiallarida ham yoshlar uchun ishonchli ma'lumot, xavfsiz muloqot muhiti va ruhiy farovonlikni qo'llab-quvvatlash muhim ekani qayd etiladi. Demak, uyushmagan yoshlar bilan ishlashda psixologik xizmatni huquqiy, ijtimoiy, pedagogik va tibbiy-profilaktik tizimlar bilan integratsiyalash bugungi kunning muhim ilmiy-amaliy vazifasidir.

Adabiyotlar tahlili. Uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatish masalasi psixologiya, pedagogika, sotsiologiya, ijtimoiy ish, yoshlar siyosati va kasbiy yo'naltirish sohalarida kesishmasida o'rganiladi. Mazkur muammoni ilmiy tahlil qilishda shaxs rivojlanishi, ijtimoiylashuv, motivatsiya, adaptatsiya, stressga chidamlilik, kommunikativ kompetentlik va psixologik yordam nazariyalari muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

L.S. Vygotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasiga ko'ra, shaxs kamoloti ijtimoiy muhit, muloqot va faoliyat jarayonida shakllanadi. Bu yondashuv uyushmagan yoshlar bilan ishlashda ularga tayyor tavsiyalar berishdan ko'ra, ularni faoliyatga jalb qilish, ijtimoiy muloqot maydonini kengaytirish va yaqin rivojlanish zonasini qo'llab-quvvatlash muhimligini ko'rsatadi. Demak, psixologik xizmat yoshni passiv yordam oluvchi sifatida emas, balki o'z rivojlanishida faol ishtirok etuvchi subyekt sifatida ko'rishi lozim.

E. Eriksonning psixosotsial rivojlanish nazariyasida yoshlik davri shaxsiy identifiklikni shakllantirish, "men kimman?", "qanday kasbni tanlayman?", "jamiyatdagi o'rnim qanday?" kabi savollarga javob izlash bosqichi sifatida talqin etiladi. Uyushmagan yoshlar orasida aynan identifiklik inqirozi, kasbiy noaniqlik, kelajakka ishonchsizlik va ijtimoiy rolning anglashdagi qiyinchiliklar ko'p uchrashi mumkin. Shu bois psixologik xizmat kasbiy yo'naltirish, shaxsiy resurslarni aniqlash va hayotiy maqsadlarni rejalashtirishga alohida e'tibor qaratishi kerak.

A. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi va o'z-o'ziga samaradorlik konsepsiyasi ham mazkur mavzu uchun muhimdir. Bandura fikricha, inson o'z xatti-harakatlarini nafaqat ichki motivlar, balki kuzatish, taqlid, ijtimoiy rag'bat va o'z imkoniyatlariga ishonch orqali ham shakllantiradi. Uyushmagan yoshlar bilan ishlashda muvaffaqiyatli tengdoshlar tajribasini namoyish qilish, ijobiy ijtimoiy namunalar yaratish, kichik yutuqlarni rag'batlantirish va "men ham uddalay olaman" degan ichki ishonchni kuchaytirish amaliy jihatdan muhim hisoblanadi.

K. Rogersning shaxsga yo'naltirilgan yondashuvi psixologik xizmatda empatiya, shartsiz qabul qilish, samimiy muloqot va yoshning ichki kechinmalarini hurmat qilish zarurligini asoslaydi. Uyushmagan yoshlar ko'pincha tanqid, bosim, nazorat yoki ishonchsizlik muhitida o'zini ochiq namoyon qila olmaydi. Shu sababli psixologik maslahat jarayonida ishonchli, xavfsiz va baholamaydigan muhit yaratish yoshning ichki muammolarini aniqlash va ularni konstruktiv yechishga yo'naltirish uchun zarur shartdir.

A. Maslow ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasida shaxs rivojlanishi xavfsizlik, tegishlilik, hurmat, o'zini namoyon qilish kabi ehtiyojlar bilan bog'liq ekanini ko'rsatadi. Uyushmagan yoshlar bilan ishlashda ularning nafaqat kasb yoki bandlik masalasini, balki psixologik xavfsizlik, oilaviy qo'llab-quvvatlash, tengdoshlar bilan ijobiy munosabat, ijtimoiy tan olinishi va o'z qobiliyatlarini namoyon qilish ehtiyojlarini ham e'tiborga olish lozim.

R. Lazarus va S. Folkman tomonidan ishlab chiqilgan stress va coping nazariyasi uyushmagan yoshlarning murakkab hayotiy vaziyatlarga munosabatini tushinishda muhimdir. Muammoga yo'naltirilgan coping, emotsiyaga yo'naltirilgan coping va qochish strategiyalari yoshlarning stressga javob berish uslubini belgilaydi. Uyushmagan yoshlar orasida muammodan qochish, mas'uliyatni kechiktirish yoki tashqi omillarni ayblash kabi strategiyalar kuchayganda, psixologik xizmat ularda konstruktiv coping ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilishi zarur.

Mahalliy ilmiy tadqiqotlarda ham yoshlarning ijtimoiylashuvi, qadriyatlar tizimi, kasbiy yo'nalganligi, deviant xulq-atvor profilaktikasi, oilaviy tarbiya, ma'naviy-axloqiy rivojlanish va psixologik xizmat masalalari keng o'rganilgan. O'zbekiston sharoitida uyushmagan yoshlar bilan ishlashda mahalla, ta'lim muassasasi, oila, Yoshlar ishlari agentligi, bandlik organlari, nodavlat tashkilotlar va psixologik xizmat mutaxassislari hamkorligi alohida ahamiyatga ega. Chunki mazkur ijtimoiy guruhning muammolari ko'p hollarda individual psixologik sabablar bilan birga, ijtimoiy-iqtisodiy, oilaviy, hududiy va madaniy omillar bilan ham bog'liq bo'ladi.

Muhokama. Uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatish modeli, avvalo, ularning psixologik ehtiyojlarini to'g'ri aniqlashdan boshlanishi lozim. Amaliy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, bunday yoshlar bilan ishlashda bir xil yondashuv samara bermaydi, chunki ularning muammolari turlicha: ayrimlarida kasbiy reja yo'q, ayrimlarida ijtimoiy tortinchoqlik kuchli, boshqalarida oilaviy ziddiyat yoki emotsional beqarorlik mavjud, yana bir guruhida esa hayotiy maqsadlar shakllanmagan bo'ladi. Shu bois psixologik xizmat modeli differensial, bosqichli va shaxsga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.

Mazkur modelning birinchi bosqichi diagnostik-baholash bosqichi bo'lib, unda yoshlarning ijtimoiy-psixologik moslashuvi, motivatsiyasi, o'zini baholashi, kommunikativ faolligi, kasbiy qiziqishlari, stressga chidamliligi va hayotiy maqsadlari aniqlanadi. Diagnostika faqat test natijalari bilan cheklanmasdan, suhbat, anketa, kuzatish, oilaviy vaziyatni o'rganish va mahalla faollari bilan muloqot qilish orqali boyitilishi lozim. Chunki uyushmagan yoshlar ko'pincha rasmiy savollarga to'liq ochilmasligi, ichki kechinmalarini yashirishi yoki o'z muammosini muammo sifatida anglamasligi mumkin.

Ikkinchi bosqich profilaktik-ma'rifiy bosqichdir. Bu bosqichda yoshlarga ruhiy salomatlik, stressni boshqarish, maqsad qo'yish, vaqtni rejalashtirish, sog'lom muloqot, nizolarni hal qilish, internetdan ongli foydalanish, kasbiy tanlov va shaxsiy mas'uliyat haqida ma'lumot beriladi. Mazkur ishlar seminar, trening, suhbat, motivatsion uchrashuv, video material, ijtimoiy loyiha va mahalla miqyosidagi psixologik-ma'rifiy tadbirlar shaklida tashkil etilishi mumkin.

Uchinchi bosqich maslahat-korreksion bosqich bo'lib, u individual va guruh psixologik yordamni o'z ichiga oladi. Individual maslahatlarda yoshning shaxsiy muammolari, ichki qo'rquvlari, o'ziga ishonchsizligi, oilaviy yoki tengdoshlar bilan bog'liq nizolarni tahlil qilinadi. Guruh psixologik treninglarda esa kommunikativ ko'nikmalar, liderlik, jamoada ishlash, emotsional o'zini boshqarish, konfliktlarni hal qilish, kasbiy motivatsiya va ijtimoiy faollik rivojlantiriladi.

To'rtinchi bosqich ijtimoiy integratsion bosqichdir. Bu bosqichda psixologik xizmat yoshni real ijtimoiy faoliyatga jalb qilish bilan bog'lanadi. Masalan, yoshlar klublari, volontyorlik, kasb-hunar kurslari, tadbirkorlik loyihalari, sport va madaniy tadbirlar, mentorlik dasturlari hamda mahalla loyihalari orqali yosh o'zini jamiyat uchun kerakli subyekt sifatida his qila boshlaydi. Psixologik xizmatning kuchi ham aynan shundaki, u ichki motivatsiyani tashqi faoliyat bilan uyg'unlashtiradi.

Beshinchi bosqich monitoring-refleksiv bosqich bo'lib, unda yoshning rivojlanish dinamikasi kuzatiladi, qayta diagnostika o'tkaziladi, o'zgarishlar tahlil qilinadi va keyingi psixologik yordam yo'nalishlari aniqlanadi. Bu bosqich

psixologik xizmatning bir martalik tadbir emas, balki doimiy qo'llab-quvvatlash tizimi ekanini ta'minlaydi.

Jadval-1.

Metodologik jadval

No	Tadqiqot komponenti	Mazmuni	Qo'llaniladigan metodlar	Kutiladigan natija
1	Tadqiqot obyekti	Uyushmagan yoshlarning ijtimoiy-psixologik holati, moslashuvi va shaxsiy rivojlanish xususiyatlari	Kuzatish, suhbat, anketa	Muammoli guruhlar va ehtiyojlar aniqlanadi
2	Tadqiqot predmeti	Uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatish modeli va uning amaliy samaradorligi	Nazariy tahlil, model yaratish, empirik baholash	Psixologik xizmatning tarkibiy qismlari asoslanadi
3	Diagnostik yo'nalish	Ijtimoiy moslashuv, o'zini baholash, motivatsiya, kommunikativlik, stressga chidamlilik	K. Rogers va R. Diamond moslashuv metodikasi, motivatsion so'rovnomalar, suhbat	Yoshlarning psixologik portreti tuziladi
4	Profilaktik yo'nalish	Salbiy psixologik holatlarning oldini olish, ruhiy salomatlikni mustahkamlash	Psixologik ma'ruzalar, seminar, ma'rifiy suhbat	Yoshlarning psixologik savodxonligi oshadi
5	Korreksion yo'nalish	Emotsional beqarorlik, past o'zini baholash, tortinchoqlik, motivatsiya pasayishini kamaytirish	Individual maslahat, guruhliy trening, art-terapiya elementlari	Ichki resurslar faollashadi
6	Kasbiy yo'naltirish	Yoshlarning qiziqishi, qobiliyati va mehnat bozori talablarini uyg'unlashtirish	Kasbiy qiziqish testi, maslahat, mentorlik	Kasbiy reja shakllanadi
7	Ijtimoiy integratsiya	Yoshlarni ijtimoiy faoliyat, volontyorlik, kurslar va loyihalarga jalb qilish	Ijtimoiy loyiha, guruhliy faoliyat, mentorlik	Ijtimoiy faollik kuchayadi
8	Oilaviy hamkorlik	Oiladagi psixologik muhit va qo'llab-quvvatlash darajasini yaxshilash	Oilaviy suhbat, ota-onalar bilan maslahat	Yoshga nisbatan ijobiy munosabat mustahkamlanadi
9	Monitoring	Psixologik xizmat natijalarini qayta baholash	Qayta diagnostika, taqqoslash, refleksiv suhbat	O'zgarish dinamikasi aniqlanadi
10	Natijaviy mezonlar	Moslashuv, motivatsiya, ijtimoiy faollik, kasbiy aniqlik, emotsional barqarorlik	Statistik tahlil, sifat tahlili	Model samaradorligi baholanadi

Metodologik jadval tahlili. Metodologik jadvaldan ko'rinadiki, uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatish modeli bir yo'nalishli emas, balki kompleks va tizimli tuzilishga ega. Unda dastlab yoshlarning mavjud psixologik holatini aniqlash, keyin esa aniqlangan muammolar asosida profilaktik, korreksion, maslahat va integratsion ishlarni tashkil etish nazarda tutiladi. Bunday yondashuv psixologik xizmatni faqat muammo paydo bo'lgandan keyin beriladigan yordam sifatida emas, balki yosh shaxsini oldindan qo'llab-quvvatlovchi, uning ijtimoiy faolligini kuchaytiruvchi va hayotiy rejasini shakllantiruvchi tizim sifatida baholash imkonini beradi.

Jadvalning birinchi va ikkinchi komponentlari tadqiqotning obyekti va predmetini aniq belgilashga xizmat qiladi. Uyushmagan yoshlar ijtimoiy jihatdan turli guruhlariga mansub bo'lishi mumkinligi sababli ularning umumiy tavsifini berish yetarli emas; aksincha, har bir yoshning individual psixologik holati, oilaviy muhiti, ta'lim va bandlik bilan bog'liq vaziyati, tengdoshlar bilan munosabati va shaxsiy intilishlari alohida o'rganilishi kerak.

Diagnostik yo'nalish modelning eng muhim qismidir, chunki psixologik xizmatning keyingi bosqichlari aynan diagnostika natijalariga tayanadi. Agar yoshdagi asosiy muammo motivatsiya pasayishi bo'lsa, unga kasbiy yo'naltirish va maqsad qo'yish bo'yicha yordam kerak bo'ladi; agar muammo ijtimoiy tortinchoqlik bilan bog'liq bo'lsa, kommunikativ treninglar samarali bo'ladi; agar emotsional beqarorlik ustuvor bo'lsa, individual maslahat va stressni boshqarish usullari muhim ahamiyat kasb etadi.

Profilaktik yo'nalish yoshlarning psixologik savodxonligini oshirishga qaratilgan bo'lib, bu bosqichda ularga o'z ruhiy holatini anglash, stress belgilarini farqlash, yordam so'rash madaniyatini shakllantirish, sog'lom turmush va ijobiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyati yaratiladi. Bu jarayonda psixologning vazifasi yoshlarni nasihat qilish emas, balki ularga o'z hayoti uchun mas'uliyatli qaror qabul qilish mexanizmlarini ko'rsatishdan iboratdir.

Korreksion yo'nalish amaliy natija beruvchi muhim bosqich sanaladi. Ayniqsa, o'ziga ishonchsizlik, ijtimoiy qo'rquv, tashabbussizlik, salbiy fikrlash va emotsional zo'riqlik bilan bog'liq holatlarda psixokorreksion mashg'ulotlar yoshning ichki imkoniyatlarini faollashtiradi. Guruhliy treninglar orqali yosh o'z tengdoshlari bilan muloqot qiladi, fikr bildirishni

o'rganadi, jamoada o'z o'rnini topadi va ijtimoiy tajriba orttiradi.

Kasbiy yo'naltirish komponenti uyushmagan yoshlar bilan ishlashda alohida ahamiyatga ega, chunki bu guruhdagi ko'plab yoshlar kelajak kasbi, daromad manbai, o'z qobiliyatlaridan foydalanish yo'llari va mehnat bozoridagi imkoniyatlar haqida yetarli tasavvurga ega bo'lmashligi mumkin. Psixologik xizmat kasbiy qiziqish, shaxsiy qobiliyat va real ijtimoiy-iqtisodiy sharoitni uyg'unlashtirish orqali yoshning hayotiy rejasini aniqlashtirishga yordam beradi.

Ijtimoiy integratsiya komponenti psixologik xizmatning amaliy yakuniy bosqichi sifatida qaraladi. Chunki yosh faqat maslahat olishi bilan emas, balki real faoliyatga qo'shilishi, foydali ijtimoiy tajriba orttirishi, o'z mehnati va tashabbusi natijasini ko'rishi orqali barqaror o'zgarishga erishadi. Shu sababli psixologik xizmat mahalla, ta'lim muassasalari, bandlik markazlari, yoshlar tashkilotlari va nodavlat sektor bilan hamkorlikda tashkil etilishi zarur.

Monitoring bosqichi modelning uzluksizligini ta'minlaydi. Psixologik xizmat natijalari qayta diagnostika orqali baholanmasa, ko'rsatilgan yordamning samaradorligini aniqlash qiyin bo'ladi. Shuning uchun dastlabki va yakuniy ko'rsatkichlarni taqqoslash, yoshning o'z fikrini eshitish, oilaviy va ijtimoiy muhitdagi o'zgarishlarni kuzatish modelning ilmiy asoslanganligini kuchaytiradi.

Uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatish modeli

Taklif etilayotgan model quyidagi besh asosiy blokdan iborat:

1. Diagnostik-baholash bloki. Bu blokda yoshlarning ijtimoiy-psixologik moslashuvi, emotsional holati, motivatsiyasi, kommunikativ ko'nikmalari, kasbiy qiziqishlari va hayotiy maqsadlari aniqlanadi. Diagnostika natijasida yoshlar shartli ravishda past xavf, o'rta xavf va yuqori ehtiyojli guruhlariga ajratilishi mumkin.

2. Psixoprofilaktik-ma'rifiy blok. Bu blok ruhiy salomatlik, stressni boshqarish, sog'lom muloqot, ijtimoiy mas'uliyat, vaqtni rejalashtirish, internet madaniyati va kasbiy rivojlanish haqida psixologik ma'lumot berishga qaratiladi.

3. Maslahat-korreksion blok. Bu bosqichda individual maslahat, guruhiiy trening, motivatsion suhbat, oilaviy konsultatsiya, emotsional o'zini boshqarish mashqlari va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish dasturlari amalga oshiriladi.

4. Ijtimoiy-integratsion blok. Mazkur blok yoshlarni ta'lim, kasb-hunar, sport, volontyorlik, madaniyat, tadbirkorlik va ijtimoiy loyihalarga jalb qilishni nazarda tutadi. Bu bosqich psixologik yordamni real hayotiy faoliyat bilan bog'laydi.

5. Monitoring-refleksiv blok. Bu blokda yoshlarning rivojlanish dinamikasi, psixologik xizmat samaradorligi, individual reja bajarilishi va keyingi yordam ehtiyoji baholanadi.

Ushbu modelning asosiy ilmiy-amaliy afzalligi shundaki, u uyushmagan yoshlar muammosiga faqat tashkiliy yoki ma'muriy yondashuvni emas, balki shaxsning ichki psixologik resurslarini faollashtirish, ijtimoiy muhit bilan sog'lom aloqasini tiklash va hayotiy maqsadlarini aniqlashtirishga qaratilgan tizimli yondashuvni taklif etadi.

Xulosa. Uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatish masalasi zamonaviy jamiyatda yoshlar siyosati, ta'lim, bandlik, ijtimoiy himoya va ruhiy salomatlik tizimlari bilan bevosita bog'liq bo'lgan dolzarb ilmiy-amaliy muammodir. Tadqiqot tahlillari shuni ko'rsatadiki, uyushmagan yoshlar bilan samarali ishlash uchun ularni faqat tashqi jihatdan ijtimoiy faoliyatga jalb etish yetarli emas; ularning ichki motivatsiyasi, o'zini baholashi, kommunikativ ko'nikmalari, emotsional barqarorligi, kasbiy yo'nalganligi va hayotiy maqsadlarini rivojlantirish zarur.

Maqolada ishlab chiqilgan psixologik xizmat modeli diagnostik-baholash, profilaktik-ma'rifiy, maslahat-korreksion, ijtimoiy-integratsion va monitoring-refleksiv bosqichlardan iborat bo'lib, u uyushmagan yoshlar bilan tizimli ishlash imkonini beradi. Mazkur modelning amaliy qiymati shundaki, u yoshni passiv yordam oluvchi sifatida emas, balki o'z rivojlanishida faol ishtirok etuvchi shaxs sifatida talqin qiladi.

Uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatishda individual maslahat, guruhiiy trening, kasbiy yo'naltirish, oilaviy maslahat, ijtimoiy loyiha, mentorlik va raqamli psixologik yordam shakllaridan kompleks foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, mahalla, ta'lim muassasalari, bandlik organlari, yoshlar tashkilotlari va psixolog mutaxassislar hamkorligi model samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, uyushmagan yoshlarga psixologik xizmat ko'rsatish modeli ularning ijtimoiy moslashuvini kuchaytirish, shaxsiy faolligini rivojlantirish, kasbiy o'zini anglashini shakllantirish, ruhiy barqarorligini mustahkamlash va jamiyat hayotiga faol integratsiyalashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa yoshlar salohiyatini ro'yobga chiqarish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va inson kapitalini rivojlantirishning muhim psixologik omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida" : O'RQ-406-son : 2016-yil 14-sentabrda qabul qilingan.

[2] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. "O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"ni tasdiqlash haqida : 23-son : 2021-yil 18-yanvarda qabul qilingan.

[3] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Yangi O'zbekiston yoshlari - 2030" strategiyasini tasdiqlash hamda yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida : PF-66-son : 2026-yil 20-aprelda qabul qilingan.

[4] World Health Organization. Mental health of adolescents : WHO Fact Sheet / World Health Organization. — 2025.

[5] World Health Organization. Mental Health of Children and Young People: Service Guidance / World Health Organization, UNICEF. — 2024.

[6] UNICEF Uzbekistan. Adolescent health and psychosocial well-being materials / UNICEF Uzbekistan. — 2024.

[7] Выготский, Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. — Москва : Смысл, 2005.

[8] Выготский, Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. — Москва : Лабиринт, 1999.

- [9] Эриксон, Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. — Москва : Прогресс, 1996.
- [10] Bandura, A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory / A. Bandura. — Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1986.
- [11] Bandura, A. Self-efficacy: The Exercise of Control / A. Bandura. — New York : W.H. Freeman, 1997.
- [12] Rogers, C. R. Client-Centered Therapy / C. R. Rogers. — Boston : Houghton Mifflin, 1951.
- [13] Rogers, C. R. On Becoming a Person / C. R. Rogers. — Boston : Houghton Mifflin, 1961.

